

Ivan Iliev

(Kardzhali, Plovdiv University Paisii Hilendarski's branch at Kardzhali)

Svetlana Georgieva. Bulgarian Immigrants' Dialect of the Village of Zarya (Formerly Kamchik), Ukraine. Idiolects. A Dictionary. Odessa, Astroprint Publishing House, 2015. ISBN 978-966-927-112-9

Abstract: The book describes the Bulgarian mixed dialect spoken in the village of Zarya (formerly Kamchik), South Ukraine. The main goal of the author is to puzzle out the mechanism of the formation of mixed dialects and to establish the origin of the dialect under study.

Key words: Bulgarian dialects, Ukraine, village of Zarya.

Иван Илиев

(Кърджали, Пловдивски университет „П. Хилендарски“ – филиал Кърджали)

Светлана Георгиева. „Болгарська переселенська говірка села Зоря (Камчик), Україна. Ідіолекти. Словник“. Одеса. „Астропринт“. 2015. ISBN 978-966-927-112-9

В последните две десетилетия украинската диалектна българистика стремително набира скорост. Резултат от тази дейност са и монографиите в поредицата „Българските говори в Украйна“, които през 2015 година станаха седем, след появата на рецензията тук труд, озаглавен „Българският преселнически говор в село Заря (Камчик), Украйна. Идиолекти. Речник“. Целта на авторката, Светлана Георгиева – преподавател по български език в Одеския национален университет „И. Мечников“ и носител на говора, е не толкова да му направи традиционно описание, колкото да навлезе в механизма на формиране на смесените говори и на този конкретен, както и да установи произхода му.

Българският говор в основаното през 1830 година село Заря (до 1949 г. – Камчик), Саратовски район на Одеска област, от дълго време привлича интереса на славистите и българистите. Изтъквана е нуждата от цялостното му описание, което сега вече е факт. Първата глава от монографията, „Българският говор в село Заря: минало и настояще“, започва с преглед на изследванията на българските диалекти в Бесарабия, от времето на М. Державин до наши дни, като се набляга на основните проблеми и явления, протичащи по време на историческото им оформяне – самостоятелен развой, паралелен с развоя на съответните говори в България, дебалканизация, билингвизъм, постепенно

преливане на няколко отделни български наречия в едно. Последното е много актуално за зарянския говор, понеже за разлика от повечето български села в Бесарабия, в това село идват преселници от няколко различни места – от поречието на река Камчия, тракийци и други бесарабски българи, които до петдесетте години на 20 век все още говорят два отделни, на места преливащи един в друг диалекта – подбалкански (наричан още южен балкански) и тракийски. Авторката проследява потеклото на първите заселници в селището и прави кратка характеристика на неговия говор, който в „Атлас българских говоров” от 1958 година вече е представен като единен балканско-тракийски говор със силна тракийска съставка. Процесът на смесване на говора в наши дни според Светлана Георгиева вече е окончателно завършен.

Главните фонетични особености на формиралото се в последните десетилетия наречие са следните:

1. Пълна редукция на неударените гласни *o*, *e* (*уко̀*, *хурò*, *цвèти*);
2. Смекчаване на съгласните пред предните гласни *e*, *и* (*м'èн'а*, *б'èби*) за сметка на затвърдяването им пред задни гласни (*но̀са* 'нося', *хо̀да* 'ходя', *ро̀кла* 'рокля');
3. Наличие на ероподобната средна гласна, известна като „Милетичево *e*”, по технически причини тук обозначена с *°e* (*в'èч°ер*, *д'èв°ер*), а по-нататък и с *'e*, което се явява двойко обозначаване на един и същ звук, а освен това второто обозначение съвпада с обозначаването на *e* с предходна мекост;
4. Запазване на звука *x* и дори вмятане на *x* в началото на думите (*хурò*, *ха̀бълка*, *ха̀гни*);
5. Преход *дн* → *нн* (*глан̀на*, *пан̀на*);
6. Преход *й* → *в* (*стув̀й* 'стои', *крув̀й* 'крои') и др.

От морфологичните особености най-типични за зарянския говор са:

1. Член *-ъ* под ударение при съществителните от мъжки род единствено число (*мъж̀ъ*, *син̀ъ*) и *-а* в неударена позиция (*трѝдна*, *кум̀ина*);
2. Член *-е* при прилагателните от мъжки род единствено число (*гул'èмее* 'големия');
3. Местоименни форми като *нèхи* 'ния', *хи* 'ù', *н'èхин* 'неин', наред с *н'èйан*, и т. н. като в източнорупските говори;
4. Частици *ша*, *шъ*, *жа* и подобни варианти за образуване на положително бъдеще време и изпускане на частица *да* при формите на отрицателното бъдеще време (*н'àма чит̀а* 'няма да чета');
5. Бъдеще време в миналото с неизменяема частица *штèши*;
6. Причастия от съкратени глаголни основи *дун'èл*, *фн'èл*, *сл'àл*, *изл'àл* и т. н.

По-нататък Георгиева сравнява данните от „Български диалектен атлас” за селата в България, откъдето са дошли първите зарянци, с тези от говора на бесарабското селище и разглежда проблема за смесените и преходни говори като типове диалектни системи.

Глава втора, озаглавена „Диалектния континуум като основа за формиране на преселническите говори” също започва с обобщаваща информация – този път за класификациите на българските диалекти по различни признаци – рефлексии на носовите гласни, на консонантните групи **tj*, **dj*, по териториален принцип и т. н. Целта е да се осветлят главните особености на балканските и тракийските диалектни типове с оглед на българските говори в Бесарабия и по-специално на зарянския говор. Чрез тази глава се прави преход към следващата – „Фонетични особености на смесения преселнически говор”, в която отново, с оглед на зарянския говор, се отделя внимание на фонологични явления, които са предпоставка за поява на дублетност в изследваното

в монографията наречие. Става въпрос за развоя на ятовата гласна, който поради смесения характер на говора е причина за употреба на дублетни форми, включително у едни и същи информатори (от типа *б'ъл, пр'асну, гр'ахуй, ср'ашкат*, но и *н'ешто, п'есни, гр'ехуве, ср'ештат*); като е налице и нестабилност при звуковете *х* и *в* (*стааха* – *стааха* и т. н.).

Обобщаващ характер има и четвъртата глава, „Из наблюденията над граматичната система на смесения преселнически говор”. В нея, връщайки се отново към вече споменати особености на говора, но вече разглеждайки ги от друг ъгъл, също се изтъква породената от смесения му характер дублетност при някои граматични форми – специално при местоименията (*н'ейа – н'ехи, и – хи, нй – мй 'ние', н'ейна – н'ехна, кàта – всèки, сйчката – сйнката* и др.) и формите за бъдеще време (*ша/шъ – жа/жъ/ж – ште*).

Изследването на зарянския български преселнически говор от Светлана Георгиева завършва с главата „Лексикални особености на смесения преселнически говор”. И преди е отбелязвано – в „Атлас българских говоров”, че неговата лексика спада към групата на подбалканските говори и е най-близка до тази на селото със старо име Чумлен (сега една от трите Виноградовки в региона) и на Кирнички. В главата се изброяват най-характерните турцизми, русизми и украинизми. И тук се достига до извода, че говорът има повече общи лексеми с говорите от ямболската група, отколкото с тези от сливенската, като са налице и много дублети, характерни за говорите в Елховско и Тополовградско: *упàшка* (на каруца) – *куйрүк, птйчка – штйчи* и т. н. Специфични зарянски думи са такива като *рàки 'пълнени чушки'* и *бàт'оо бұлчица 'невестулка'*. В говора се пазят и голямо количество стари български думи, които другаде са заменени с турцизми.

Накрая следват изводите, в които отново се изтъква голямото количество варианти в структурата на говора, в които преобладават подбалканските фонетични и граматични особености за сметка на тракийските. Има и две приложения: 1. Диалектни текстове (представящи различни идиолекти от говора); и 2. Речник на говора по лексико-семантични групи (*село, дом; дрехи и обувки; винопроизводство* и др.). Речникът съдържа редица интересни лексеми и в него освен украинските се дават и българските книжовни съответствия на думите. Лично на мен впечатление ми прави наличието на редица думи, срещащи се и в родния ми говор от село Маломирово (Хамбарлий), Елховско, което е логично: *бàхур 'кървавица', гизлимà 'сиренка', катмà 'палачинка', лàхна 'зеле', тйквиник 'баница с тиква'* и др. Но в Маломирово за 'пуйка' се използва *мисйрка*, а не *фйтка*, както е в Заря.

Слабост на иначе много доброто изследване на зарянския говор е това, че ударенията на думите не се поставят винаги – нещо, което се забелязва и при други диалектоложки изследвания от украински учени. Ударенията са поставени в случаите, когато се обясняват прозодични явления и в думите от речника, но не и в повечето примери в описанието на говора и особено в диалектните текстове. Това обаче не намалява научната стойност на монографията, която вероятно няма да остане последната от серията монографии, посветени на българските говори в Украйна.